

VREDE EN OORLOG

JONATHAN HOLSLAG BIJ DE BEZIGE BIJ

De kracht van het paradijs

Onmogelijke vrede

Vlaanderen 2055

Jonathan Holslag

VREDE EN OORLOG

Een wereldgeschiedenis

Vertaald door Aad Janssen, Ineke van den Elskamp,
Marianne Palm en Pon Ruiter

2018

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2018 Jonathan Holslag
Copyright Nederlandse vertaling © 2018 Aad Janssen,
Ineke van den Elskamp, Marianne Palm en Pon Ruiten
Oorspronkelijke titel *A Political History of the World*
Oorspronkelijke uitgever Pelican/Penguin Books, Londen
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Koes Broos
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 2550 3
NUR 680

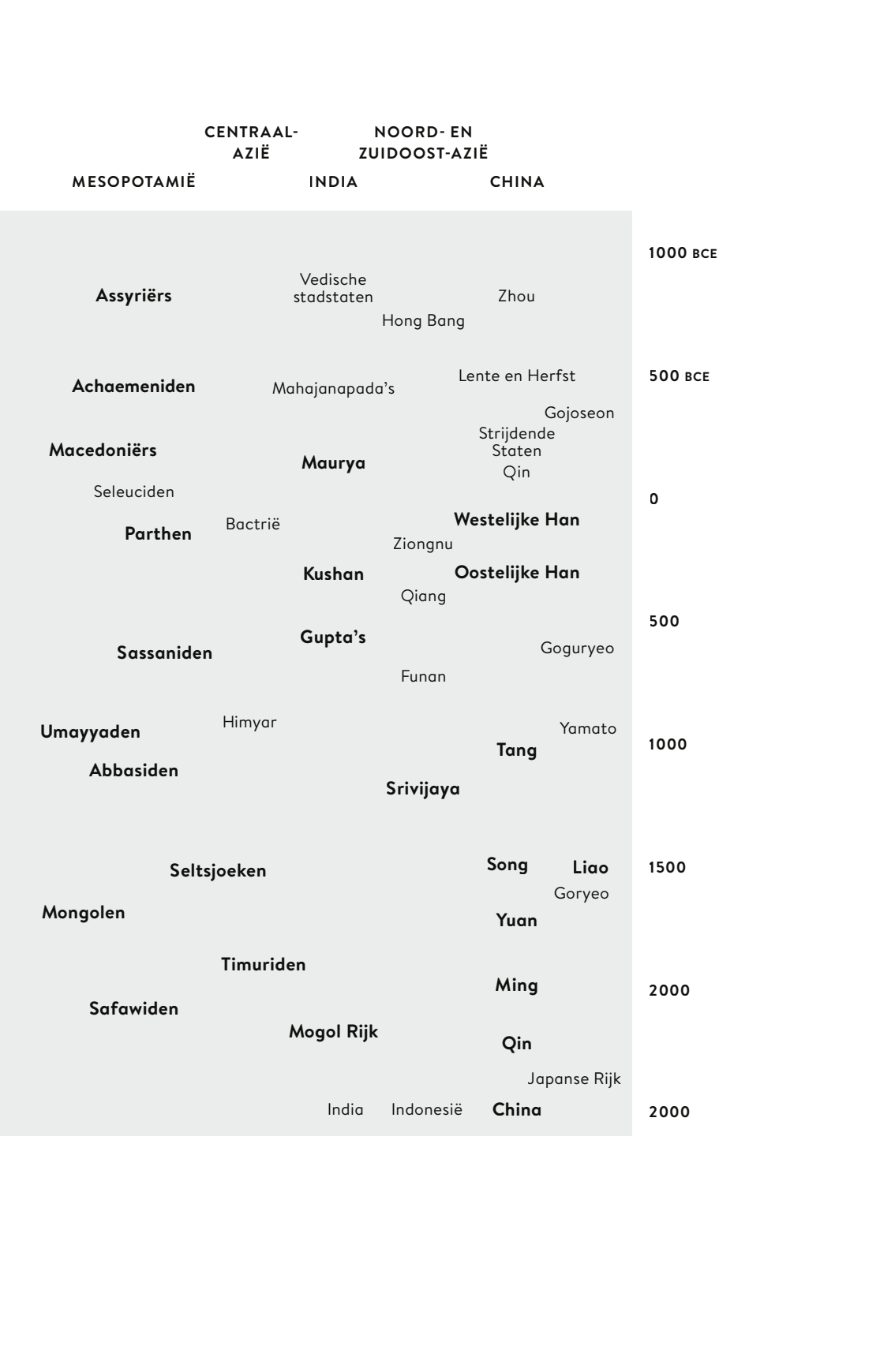
debezigebij.nl

Inhoud

Inleiding – Het belang van de geschiedenis	10
1 Verduisterde hemel	19
2 De pauw van Salomo	51
3 De Perzische machtsgreep	81
4 Goud en ijzer	113
5 De wereld is als een op hol geslagen strijdswagen	145
6 Barbaren aan de poort	179
7 Crisis in de keizerrijken	207
8 In naam van de profeet	239
9 Tussen hoop en vrees	269
10 De Mongoolse schokgolf	303
11 Ineengedoken in het duister	333
12 Een nieuw tijdperk van islamitische veroveringen	365
13 Het overwicht van het Westen	401
Tot besluit – Gruwel als vriend	451
Noten en referenties	469
Verder lezen	519
Register	533

	EUROPA		AFRIKA	
	N. EN Z-AMERIKA	MIDDELL. ZEE	MIDDEN- OOSTEN	
HOOFSTUK 2	Olmeekse stadstaten		Libische dynastie	
HOOFSTUK 3		Griekse stadstaten	Bijbelse koninkrijken	
HOOFSTUK 4	Galliërs	Korinthe Athene Sparta		
HOOFSTUK 5		Carthago Rome	Antigoniden	Ptolemaeën
HOOFSTUK 6	Germaanse stammen			
HOOFSTUK 7	Romeinse Rijk			
HOOFSTUK 8	Teotiahucán en Maya-stadstaten			
HOOFSTUK 9	Karolingen	Córdoba	Oost-Romeinse Rijk	
HOOFSTUK 10		Venetie		
HOOFSTUK 11	Inca-rijk		Koninkrijken in Oost-, Midden- en West-Afrika	
HOOFSTUK 12	Spanje	Habsburgers	Rusland	
HOOFSTUK 13	Britse rijk	Frankrijk Duitsland	Ottomaanse Rijk	
	Brazilië	Verenigde Staten	EU	Russia
			Sovjet-Unie	

Overzicht van de hoofdstukken,
tijd, geografie en hoofdsteden

Inleiding

Het belang van de geschiedenis

Op enkele kilometers van de Hongaarse hoofdstad Boedapest hebben archeologen een bijzondere ontdekking gedaan. In een graf uit de zesde eeuw BCE* vonden ze de stoffelijke resten van een Scythische vrouw en een jongen. De vrouw en de jongen waren niet rijk. Niettemin hadden hun verwanten hen prachtig aangekleed en hen te ruste gelegd in een innige omhelzing. Moeder en zoon waren oorlogsslachtoffers, omgekomen tijdens een van de vele conflicten die de Scythische stammen met elkaar uitvochten. Toen ik hen zag, kwamen er allerlei vragen bij me op. Hoe was het mogelijk dat deze mensen zo liefdevol en zorgzaam voor hun familieleden waren, terwijl ze herhaaldelijk het ene bloedbad na het andere aanrichtten? Hoe is het mogelijk dat landen zich vandaag de dag nog tot de tanden blijven bewapenen, dat oorlogen nog altijd zoveel liefhebbende families uiteenrijten, en dat de diplomatie zo jammerlijk faalt in het voorkomen van militaire rivaliteit? Waarom is het een planeet die altijd naar vrede heeft verlangd nooit gelukt om die te bewaren?

Vrede en oorlog zijn de kernactiviteiten van de wereldpolitiek, aldus de beroemde Amerikaanse staatsman Henry Kissinger. Tegenwoordig

* Het grootste deel van de wereld hanteert een in Europa bedachte tijdrekening, die uitgaat van het geboortjaar van Christus, dus v.Chr. en n.Chr. Veel mensen hangen een ander geloof of geen geloof aan, zijn wel bereid dezelfde indeling te hanteren, maar willen niet v.Chr. en n.Chr. gebruiken, omdat die uitgaan van een exclusief christelijke visie of die in elk geval erkennen. Ze geven de voorkeur aan een neutrale term die sinds het eind van de negentiende eeuw sterk aan populariteit heeft gewonnen en in de wetenschap tegenwoordig algemeen in gebruik is: Common Era. Daarbij wordt de christelijke chronologie aangehouden. De jaartelling begint dus bij het jaar waarin hij naar verluidt geboren is, alleen staat er nu BCE (Before Common Era) of CE bij. (vert.)

staan ook milieukwesties en zelfs triviale zaken als de kromming van bananen op de internationale agenda, maar er rust nog altijd een enorme verantwoordelijkheid op de schouders van de diplomatie wanneer zich risicovolle situaties voordoen. Dat verklaart waarom diplomatie zo'n gewichtige, bijna mystieke aangelegenheid is gebleven, opgeluisterd door protocol en gehuld in geheimzinnigheid. Het verklaart ook waarom jonge mensen nog altijd belangstelling hebben voor het vak van diplomaat. Elk jaar doen tal van jonge academici overal ter wereld mee aan veeleisende examens om toegelaten te worden tot het corps diplomatique. Nog veel meer jongelui trachten vanaf de zijlijn een rol in de internationale politiek te spelen. Ik heb dit boek vooral voor hen geschreven, voor de mannen en vrouwen die de wereldpolitiek willen bestuderen, verslaan of vormgeven, hetzij als politicus, diplomaat, legerofficier of hoogleraar, hetzij als journalist.

Wederom is de wereldpolitiek gevaarlijk dicht bij een keerpunt. Aan de ene kant van de schaal staat een grote groep kosmopolieten, de elite die zich per vliegtuig van de ene stad naar de andere verplaatst en meent dat diplomatiek succes afgemeten wordt aan het aantal tot stand gebrachte dialogen en de zwerm cameralieden bij internationale conferenties. Die elite houdt staande dat het bloederige verleden van de grote machtspolitiek voorbij is en dat de kans op omvangrijke oorlogen nu veel kleiner is. Rivaliteit, zo gaat de redenering verder, zal vanwege de onderlinge economische afhankelijkheid minder snel tot grote oorlogen leiden. Deze visie was in de politiek vooral dominant na de val van de Sovjet-Unie in 1991; in Europa, dat een voorbeeldfunctie wil vervullen en geweld schuwt; in China, waar de doctrine van de vreedzame opkomst werd bedacht; en in de Verenigde Staten, waar conservatieven én progressieven zich hard hebben gemaakt voor een buitenlandse politiek op basis van liberale waarden.

Aan de andere kant staan de vele mensen die vinden dat de vrije en open wereld hun niets heeft gebracht, dat de globalisering verantwoordelijk is voor economische onrust, en dat zowel migranten als multinationals een bedreiging vormen. Ze zijn boos en scharen zich achter sterke nationalistische leiders. Ze willen beschermd worden tegen een onrechtvaardige en onveilige wereld. Terwijl de kosmopolieten zich verloren in hun platte, grenzeloze wereld, is deze groep in omvang toe-

genomen en beperkt nu de ruimte voor internationale compromissen en gematigdheid in ernstige mate.

Deze verschuiving komt op een moment dat de militaire uitgaven wereldwijd weer hoger zijn dan tijdens de donkerste uren van de Koude Oorlog.¹ Ook neemt het aantal gewapende conflicten toe en lopen de spanningen bij andere internationale geschillen hoger op. In deze verwarrende wereld zal een nieuwe generatie haar koers moeten bepalen en de kennis moeten vergaren die nodig is om de belangrijke besluiten te nemen waarvoor ze wordt geplaatst. Die leiders van morgen zouden zich moeten laten leiden door een goed inzicht in het welzijn van mensen, in de economie, in de ethiek – en in de geschiedenis. Om met de staatsman Marcus Tullius Cicero uit het oude Rome te spreken: 'Niet op de hoogte zijn van wat zich voor je geboorte heeft afgespeeld, is altijd een kind blijven.'²

Je zou kunnen stellen dat theorieën en ideologieën je een uitzicht op de wereld bieden alsof je in een helikopter zit, maar dat de geschiedenis je pas na een lange en inspannende bergtocht op hetzelfde punt brengt. Een reis door de geschiedenis versterkt de geest zoals een expeditie in de natuur goed is voor lichaam en ziel. Je moet beschikken over doorzettingsvermogen en je goed kunnen concentreren om de vele gebeurtenissen onderweg te duiden. Tijdens de reis ontwikkel je de scherpzinnigheid en het bewustzijn die nodig zijn om hindernissen te onderscheiden en te overwinnen. En uiteindelijk voert de tocht naar grote hoogtes, waar je de kans krijgt om terug te kijken, conclusies te trekken en te zien wat de best mogelijke route naar de horizon in de verte is.

Je kunt deze reis niet inkorten. Je kunt vertrouwen hebben in de nauwkeurigheid van theorieën en de helderheid van ideologieën, maar als je de uitdaging om je in de geschiedenis te verdiepen niet aanneemt, dan is dat net zoiets als beweren dat je gelovig bent zonder dat je één heilige tekst hebt gelezen. Vergeleken met ideologieën kan de geschiedenis een matigende kracht zijn. Ze laat niet alleen zien hoeveel vooruitgang er is geboekt waar het gaat om de leefomstandigheden, maar ook hoeveel moeite die vooruitgang – en het behoud ervan – heeft gekost. Zo bezien kan de wereldgeschiedenis worden beschouwd als een opwaartse curve; maar ze heeft onderweg dramatische tegenslagen

meegemaakt, die moeten worden begrepen om nieuwe crises in de toekomst te voorkomen – of ten minste op te lossen.

Het bestuderen van de geschiedenis is in het curriculum van scholen en universiteiten echter steeds meer op de achtergrond geraakt. Wat rest, is vaak een samenvatting van de geschiedenis ter ondersteuning van theorieën of vooropgezette ideeën. Zo is in collegereeksen over internationale politiek het vak geschiedenis hoogstens beperkt tot een handjevol casestudies, bijvoorbeeld van de Peloponnesische Oorlog, de opkomst van het oude Rome of het functioneren van het negentiende-eeuwse congresstelsel.³ In één oogopslag wordt duidelijk dat de onderwerpen waarmee men zich bezighoudt betrekking hebben op een klein deel van de aardbol: Europa. Dat heeft ertoe geleid dat wetenschappers buiten Europa vaak stellen dat de strategische cultuur van hun land fundamenteel anders is en zich onderscheidt van de kwaadaardige Europese machtspolitiek. Ik heb dit argument vele malen gehoord: van Chinese collega's en diplomaten die verwijzen naar een vermeende traditie van harmonie die het Rijk van het Midden eigen is; en van Indiase overheidsfunctionarissen die van mening zijn dat hun natie is gegrondvest op Gandhi's vreedzame principes. Als we ons bij de bestudering van de geschiedenis beperken tot bepaalde geografische regio's, leidt dat onvermijdelijk tot misvattingen en onenigheid.

De geschiedenis beschrijven

Wat kunnen lezers dan van dit boek verwachten? Om die vraag te beantwoorden moet ik eerst uitleggen wat dit boek niet is. Het is geen specialistisch werk dat nieuwe vondsten bij archeologische opgravingen of in archieven onthult. Het put soms uit primaire bronnen, maar het maakt ook dankbaar gebruik van tal van uitstekende secundaire bronnen. Evenmin is dit boek een verhaal waarin één groot idee wordt gepropageerd: dat er een 'botsing der beschavingen' dreigt bijvoorbeeld, of dat mensen altijd rationele optimisten zijn geweest die hun welvaart vergrootten door middel van handel. Noch is het een historisch revisionistisch werk dat een discussie probeert uit te lokken door eerdere studies aan te vallen. Uiteraard heb ik zoals iedereen die internationale

aangelegenheden bestudeert bepaalde opvattingen, maar ik ben niet aan dit boek begonnen om die te bevestigen. Eigenlijk wist ik niet wat ik moest verwachten toen ik aan de research voor dit boek begon, omdat veel van wat ik moest onderzoeken nieuw voor me was.

Bij het schrijven van dit boek heb ik me door één vraag laten leiden. Wat moeten de vormgevers van deze wereld weten over de geschiedenis van de wereldpolitiek, gezien het feit dat er zoveel andere zaken zijn waarmee zij zich moeten bezighouden, zoveel andere wegen die ze kunnen bewandelen? Het resultaat is 3000 jaar geschiedenis in vogelvlucht, een introductie die de lezer laat kennismaken met essentiële gebeurtenissen, hem de mogelijkheid geeft om enkele conclusies te trekken over het functioneren van internationale betrekkingen, en hopelijk zoveel belangstelling wekt voor sommige aspecten dat hij die op eigen houtje nader gaat verkennen. Het boek kan worden gebruikt door studenten aan universiteiten, maar net zo goed door andere lezers die inzicht willen krijgen in onze rusteloze wereld, willen begrijpen waar we vandaan komen en enig idee willen krijgen van wat de toekomst mogelijk brengt.

Om dat te bereiken worden in dit boek verschillende aspecten van de geschiedenis met elkaar verweven die doorgaans afzonderlijk worden behandeld. Er zijn magnifieke werken over de oorzaken van oorlog, maar die weiden niet uit over perioden van vrede.⁴ Er zijn meesterlijke studies over de historische verschuivingen in het machtsevenwicht, maar die laten een groot deel van de manier waarop de internationale politiek is bedreven buiten beschouwing;⁵ hoe internationale organisaties zijn opgericht; hoe er is onderhandeld over akkoorden, zowel in benauwde achterkamertjes als in marmeren balzalen; hoe de persoonlijke opvattingen van deelnemers een belangrijke rol hebben gespeeld; en hoe diplomaten de regels van de wereldpolitiek hebben vormgegeven. Ik heb mezelf de taak gesteld om deze verschillende, maar onderling samenhangende lagen te analyseren en met elkaar te verweven tot één consistent betoog.

De eerste laag betreft de geschiedenis van de verdeling van macht over de aardbol vanaf het begin der tijden. Macht is, om met de politicoloog Robert Dahl te spreken, het vermogen om mensen te laten doen wat ze anders niet zouden hebben gedaan.⁶ Voor een gemeenschap of staat heeft dat zowel een interne dimensie – de invloed op de eigen bur-

gers – als een externe dimensie – de invloed op andere gemeenschappen. Zo bezien heeft macht twee aspecten: de input, of kwaliteiten, en de output, of effectieve invloed. Die effectieve invloed kan zowel zacht als hard zijn, alles van subtiële aansporing tot gewelddadige onderwerping – waarbij diplomatie eenvoudigweg de kunst van het bemiddelen tussen de binnenlandse belangen van eigen land en die van andere is.

Wanneer we kijken naar de input, dan kunnen de kwaliteiten van een gemeenschap worden gemeten in termen van haar landoppervlak en natuurlijke hulpbronnen, haar rijkdom, militaire macht, politieke systeem, legitimiteit als staat, enzovoorts. Die zijn nooit statisch, maar hun relatieve verdeling onder gemeenschappen bepaalt het machts-evenwicht op elk gegeven moment. Veel wetenschappers bestuderen de processen waardoor gemeenschappen kwaliteiten vergaren en verliezen. Een van de belangrijkste discussieonderwerpen in dit verband betreft de manier waarop de sociale, economische en politieke organisatie – evenals individueel leiderschap – van invloed is op het uitbreiden en behouden van kwaliteiten. Is het westerse kapitalisme echt een superieure vorm van economische organisatie? Is democratie noodzakelijk voor welvaart, of hebben we autoritair leiderschap nodig? Een ander belangrijk onderwerp in het debat betreft het effect van ideeën op de waarde van materiële middelen. Waarom hechten gemeenschappen op bepaalde momenten een andere waarde aan bijvoorbeeld militaire macht? Bepalen de rijkste economische machten de manier waarop andere staten hun eigen behoeften definiëren?

Dit brengt ons bij de tweede laag: de geschiedenis van de politieke organisatie. Gemeenschappen namen allerlei verschillende vormen aan: die van stad, stadstaat, natiestaat, multinationale unie of imperium, uiteenlopend van indirect handelsimperium tot direct territoriaal imperium. Ze werden ingericht als monarchie of republiek, dictatuur of democratie, et cetera. En ze co-existeerden met andere invloedrijke actoren zoals religieuze groeperingen, internationale corporaties en zelfs piraten.

Tot een paar jaar geleden overheerste het idee dat wij in een egalitaire wereld zonder grenzen zouden leven, en dat staten op het punt stonden machteloos te worden. Vandaag zien we een compleet andere werkelijkheid. Het nationalisme is terug, mensen roepen om goed bewaakte grenzen, de militaire uitgaven stijgen en overheden bemoeien zich onophou-

delijk met economische aangelegenheden. Het huidige debat over het belang van geografisch begrensde politieke macht versus kosmopolitische handel, kapitaal, ideeën en cultuur is allesbehalve nieuw. Dit boek schenkt aandacht aan de factoren die in het verleden oorzaak waren van verschuivingen tussen kosmopolitisme, gefixeerd op openheid, en protectionisme, geobsedeerd met grenzen en bescherming.

De derde laag betreft de geschiedenis van de interactie tussen politieke entiteiten. Door de eeuwen heen zijn er keer op keer mensen opgestaan die verkondigden dat de aard van de internationale betrekkingen ten goede zou veranderen: de rivaliteit zou blijven bestaan, maar minder gewelddadig worden. Zo beloofde de Atheense staatsman Pericles in de vijfde eeuw BCE andere Griekse steden vrede en veiligheid als zij zich aansloten bij zijn Delische Bond, zwoer de Amerikaanse president Harry Truman vijftienvintig eeuwen later dat hij de vrije wereld zou beschermen, en houdt heden ten dage de Chinese president Xi Jinping vast aan de visie van een harmonieuze nieuwe wereldorde. Maar volgens de grote politicoloog Hans Morgenthau liggen er onder de chaos van de internationale politiek permanente krachten die richting geven aan alle samenlevingen, zoals de grenzeloze zucht naar macht van de mens en de daaruit voortvloeiende rivaliteit tussen staten.⁷ Kun je dan in de geschiedenis een patroon ontdekken in het vóórkomen van oorlog en vrede? Hoe komt het dat er meer oorlog is dan vrede? En wat heeft machthebbers er dan toe gedreven om zich in te zetten voor vrede en zich te binden aan conventies, aan internationale organisaties en aan regels die de soevereiniteit beperken? Tot op welke hoogte werden internationale betrekkingen bepaald door een verlangen naar defensieve veiligheid, of naar territoriale uitbreiding of economisch profijt, of door religieuze of nationalistische ideeën of ideeën over rechtvaardigheid, of domweg door onwetendheid en dwaasheid? Zullen staten minder snel geweld gebruiken en meer gebrand zijn op samenwerking als resultaat van onderlinge economische afhankelijkheid, toegenomen communicatie en gedeelde waarden?

De vierde laag waarnaar we moeten kijken is de geschiedenis van de relatie tussen de mens en de planeet, met andere woorden: het belang van de natuur en veranderingen in het milieu. Sommigen van de eerste auteurs over politiek – zoals Kautilya, een adviseur van een Indiase kei-

zer, en de Chinese strateeg Sun Tzu – gaven leiders al het advies om de natuurlijke hulpbronnen zorgvuldig te beheren. Gedurende een groot deel van de geschiedenis was het een van de voornaamste taken van een monarch om bij de goden te pleiten voor gunstige weersomstandigheden. Klimaatveranderingen, voedselschaarste en de volksverhuizingen die daardoor in gang werden gezet hebben zeker al sinds Egypte voor het eerst door de farao's werd geregeerd sociale onrust en oorlog te weeggebracht. Dus wat is er in dit verband nieuw onder de zon in de eenentwintigste eeuw? Of is het precies zoals Kautilya en Sun Tzu meer dan tweeduizend jaar geleden schreven, dat een leider die succesvol wil zijn een evenwicht moet zien te vinden tussen de wensen van zijn volk en de hulpbronnen van de natuur?

De vijfde en laatste laag betreft het denken over de aard van de wereldpolitiek dat in de loop van de geschiedenis is veranderd. Na de val van de Sovjet-Unie werd het debat gedomineerd door optimistische wetenschappers: zogenaamde liberalen, die verklaarden dat gemeenschappen afhankelijker van elkaar werden door de handel en dat conflicten door deze onderlinge afhankelijkheid kostbaarder werden; en zogenaamde constructivisten, die ervan uitgingen dat gemeenschappen er door internationale normen van werden weerhouden om geweld tegen elkaar te gebruiken en dat zelfs hun DNA kon worden veranderd, van een neiging tot nationaal egoïsme naar meer aandacht voor het algemeen belang. Maar de laatste paar jaar hebben intellectuelen uit de school van het politiek realisme meer van zich laten horen. Zij geloven dat gemeenschappen altijd zullen streven naar autonomie, veiligheid en macht; zodoende is het niet waarschijnlijk dat samenwerking en vrede gehandhaafd kunnen worden. De wereld blijft in de greep van anarchie. Voor mensen die de internationale politiek bestuderen betekent dat: de voortdurende strijd tussen gemeenschappen en het ontbreken van een duurzame kracht die kan bemiddelen in hun disputen of ze kan oplossen. Deze verschuiving van optimistisch idealisme naar pessimistisch realisme is niet nieuw, zoals dit boek zal laten zien. Het zal de twee denkrichtingen volgen terwijl ze elkaar in de loop van de geschiedenis afwisselen, en vooral aandacht besteden aan de redenen waarom de visies om beurten korte tijd de overhand hadden om vervolgens weer op de achtergrond te raken.

Alles bij elkaar wordt in dit boek drieduizend jaar geschiedenis onder de loep genomen, van het begin van het eerste millennium BCE tot het begin van de eenentwintigste eeuw. In ieder hoofdstuk komen twee tot drie eeuwen aan bod en wordt er vooral aandacht besteed aan de geografische regio die te oordelen naar het historische bewijsmateriaal op dat moment de belangrijkste was; vanwege de grootte van de bevolking, vanwege zijn kracht of vanwege zijn leidende positie in internationale aangelegenheden. Zo verplaatst het aandachtspunt zich van oost naar west, en van noord naar zuid, met de immer verschuivende machtscentra mee. Uiteraard zullen sommige regio's, zoals Afrika bezuiden de Sahara en het Amerikaanse continent, in dit boek een minder grote rol spelen dan andere. Het grootste deel van hun geschiedenis waren zij minder dichtbevolkt dan andere streken – tot de negentiende eeuw telden ze samen waarschijnlijk minder dan 10 procent van de wereldbevolking – en er zijn ook veel minder bronnen voor hun pre-koloniale politieke organisaties. Toch wordt er in dit boek wel enige aandacht besteed aan gemeenschappen als de oude Olmeekse steden in Meso-Amerika en de middeleeuwse koninkrijken in Centraal-Afrika, en aan het lot van andere minder prominente actoren in wereldaangelegenheden: de behoedzame landen aan de rand van grote imperia, de volkeren die tijdens oorlogen tot slaaf werden gemaakt, en de geslepen handelssteden die zo slim waren om hun risico's te spreiden en niet op één politieke reus te wedden.

Door het hele boek heen wordt veel aandacht besteed aan het effect dat de wereldpolitiek op het leven van gewone mensen heeft. Naast de effecten van economische verandering had het uitbreken van een oorlog vaak de grootste consequenties. Daarom zullen we proberen de oorzaken en gevolgen van conflicten te achterhalen, onderzoeken hoe die conflicten werden gewonnen en verloren, analyseren hoe ze werden opgevat, en de diplomaten volgen bij hun wanhopige pogingen om ze te beëindigen. Hoewel ik me ten doel heb gesteld om tijdloze onderliggende thema's uit de geschiedenis van oorlog en vrede te abstraheren, moet het boek bovenal een verhaal over mensen vertellen, een verhaal over hun verwachtingen en hun angsten, hun vermogen tot geweld en hun lijden. Alleen zo krijgen we inzicht in de moeilijke keuzes die de aard van echt leiderschap bepalen.

1

Verduisterde hemel

De prelude: tot 1000 BCE

Oost-Azië aan het begin
van de IJzertijd

0 200 400 km

Gele Rivier

TAIHANG- EN YANSHANGEBERGTE

Anyang •

• Luoyang

Gele Zee

CHINESE
LAAGLAND

Jongtsekiang

BIRMESE
HEUVELS

Zuid-Chinese Zee

